

‘Η Ευρώπη στην ποικιλομορφία της: Η ιστορία των Ευρωπαίων μας διδάσκει ότι το ευρωπαϊκό εγχείρημα αποτελεί την θαυμαστή υπέρβαση των διαφορών, με άξονα την δημοκρατία και την πολιτική συμμετοχή, ενός μωσαϊκού εθνών και πολιτισμών’

Διδακτική παρέμβαση στα πλαίσια της δράσης **includU**

Υπεύθυνη καθηγήτρια: Αικατερίνη Αθανασίου, **teachers4eu**

Διαθεματική διδακτική παρέμβαση στην τάξη **B Λυκείου** με αναφορά στα μαθήματα **Αρχές Φιλοσοφίας**, κεφάλαιο *‘Θαυμάζοντας το ωραίο. Ενότητα δεύτερη: Βασικές αντιλήψεις για την τέχνη’*, **Νεοελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία**, κατά τη διδασκαλία των ενοτήτων *‘Παρουσίαση και κριτική άλλων μορφών τέχνης’* και *Εισαγωγή στα καλλιτεχνικά και λογοτεχνικά ρεύματα όπως ο ρεαλισμός και Ιστορία* με αναφορά, συνολικά, στην *ευρωπαϊκή ιστορία του μεσαίωνα και των νεότερων χρόνων*. Η παρέμβαση πραγματοποιήθηκε σε 8 διδακτικές ώρες, κατά την περίοδο από 22 Μαρτίου μέχρι 5 Μαΐου στο τμήμα B2, στα πλαίσια της δράσης **includU**. Η υπεύθυνη καθηγήτρια και **teachers4eu** Αικατερίνη Αθανασίου, φιλόλογος - ιστορικός, δίδαξε το θέμα *‘Πτυχές της ταυτότητας της Ευρώπης μέσα από την τέχνη’* μέσα από ένα λογισμικό παρουσίασης power point με 68 διαφάνειες, εστιάζοντας στη σημασία της Αναγέννησης και του 19^{ου} αιώνα για τη συγκρότηση της ταυτότητας του Ευρωπαίου, ενώ οι μαθήτριες του τμήματος, Δανάη Δαναλάτου, Άννα Διαμαντίδου, Μαργαρίτα Ευγενίδη, Μελίνα Ερμείδη, Στέλλα Καπλανίδη και Ασημίνα Κόγκα, που συμμετείχαν στην δράση includU, εργάστηκαν σε ομάδες, υπό την επίβλεψη της καθηγήτριάς τους, για την μελέτη της βιβλιογραφίας και την σύνθεση του τελικού κειμένου της παρούσας εργασίας, η οποία έχει σκοπό να αναδείξει την συνεκτικότητα των στοιχείων του ευρωπαϊκού πολιτισμού, τα οποία βρίσκονται πίσω από την ποικιλομορφία, στο βάθος της

ευρωπαϊκής ιδέας και στην καρδιά του ευρωπαϊκού εγχειρήματος.

Εισαγωγή

Σήμερα, που η ιστορία της ευρωπαϊκής ενοποίησης βρίσκεται σε μια καμπή και ακούγονται πολλά για Ευρώπη πολλών ταχυτήτων, νιώσαμε την ανάγκη να παρουσιάσουμε την ιστορική πορεία των Ευρωπαίων μέσα στον χρόνο, ξεκινώντας από την εποχή που η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία διασπάστηκε σε δύο τμήματα, μετά την κατάλυση της από τους λεγόμενους 'βαρβαρικούς λαούς'. Από τον 5^ο αιώνα και μετά η λατινική Δύση και η βυζαντινή Ανατολή αποτέλεσαν διακριτές ιστορικές οντότητες, με διαφορετικό περιεχόμενο, ανάλογα με τις συνθήκες κάθε ιστορικής περιόδου.

1. Η Λατινική Δύση

Πριν από τις μεγάλες μεταναστεύσεις πολλοί λαοί κατοικούσαν στον γεωγραφικό χώρο της Ευρώπης, εκτός από τους Έλληνες και τους Λατίνους. Οι γερμανικοί λαοί αποτελούσαν την πλειοψηφία του «βαρβαρικού» πληθυσμού, ενώ κοντά τους κατοικούσαν εκλατινισμένοι ινδοευρωπαίοι και μη ινδοευρωπαϊκά φύλα.

Οι μετακινήσεις και οι επιδρομές των λαών αυτών συνέβαλαν, ανάμεσα στα άλλα εσωτερικά αίτια, στην κατάλυση του δυτικού τμήματος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και στην δημιουργία «βαρβαρικών» βασιλείων, όπως ήταν των Οστρογότθων στην Ιταλία και των Φράγκων στην Γαλατία. Τα βασίλεια αυτά αν και ήταν αγροτικά στηρίχτηκαν στον πλούτο και την οργάνωση της ρωμαϊκής επαρχιακής αριστοκρατορίας για να στελεχώσουν τη διοίκησή τους. Πολιτικά, είχαν αντικαταστήσει τη ρωμαϊκή έννοια της *res publica* με μια απόλυτη μοναρχία ενώ, παράλληλα, σέβονταν την ισχύ των επισκόπων, οι οποίοι ασκούσαν πνευματική και κοσμική επιρροή, διασώζοντας τον αρχαίο πολιτισμό. Σταδιακά, στα βαρβαρικά βασίλεια, στα οποία η ζωή χαρακτηριζόταν από την αγριότητα και τη βία, πραγματοποιήθηκε η ευρύτερη συγχώνευση του ρωμαϊκού, του κελτικού και του γερμανικού στοιχείου με τον Χριστιανισμό. Ο ιδρυτής της δυναστείας των Καρολιδών, Κάρολος Μαρτέλος, νικητής των Αράβων στο Πουατιέ, προβλήθηκε ως ο προστάτης της Χριστιανοσύνης, ενώ ενισχύθηκε με κάθε τρόπο στο φραγκικό βασίλειο η ιεραποστολική δράση για τον εκχριστιανισμό των Γερμανών. Η σύσφιξη των σχέσεων του φραγκικού κράτους με τον Πάπα έφτασε στο αποκορύφωμα με την αναγόρευση του Καρλομάγνου σε αυτοκράτορα των Ρωμαίων και Αύγουστο από τον ίδιο τον Πάπα, το έτος 800.

Την περίοδο αυτή, που ονομάστηκε «Καρολίγγεια Αναγέννηση», δημιουργήθηκε για πρώτη φορά ενδιαφέρον για τις τέχνες και τα γράμματα στη Δύση. Τα μεσαιωνικά λατινικά πήραν κανονική μορφή με τη συστηματοποίηση κανόνων λατινικής ορθογραφίας και γραμματικής ενώ η καθιέρωση της ρωμαϊκής «Γρηγοριανής» λειτουργίας διαδόθηκε ως ενιαία και τυποποιημένη λειτουργία σε ολόκληρη την Αυτοκρατορία.

Ωστόσο, μετά το θάνατο του Καρλομάγνου το 814, διαιρέθηκε η αυτοκρατορία, με συνέπεια την οικονομική στασιμότητα, την ερήμωση και την ανάπτυξη των φεουδαρχικών θεσμών. Στο φεουδαρχικό σύστημα που καθιερώθηκε τότε, το να είσαι «ο άνθρωπος» ενός άλλου ανθρώπου, ήταν αυτό που καθόριζε την κοινωνική πυραμίδα. Η φεουδαρχική κοινωνία, συμπεριλαμβάνοντας στοιχεία της παλιάς ρωμαϊκής και χριστιανικής κληρονομιάς μαζί με νέα του φεουδαλισμού, δημιούργησε τον νέο «ιπποτικό» πολιτισμό, σ'έναν διασπασμένο κόσμο που, όμως, αντιμετώπιζε τα ίδια προβλήματα και τους έδινε πανομοιότητες λύσεις.

Αργότερα, ένα νέο κράτος, που δημιουργήθηκε με τη στέψη του Όθωνα ως αυτοκράτορα της Γερμανικής Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ήκμασε κατά το 10^ο έως τις αρχές του 11^{ου} αιώνα, μέχρι που η πολιτική των Γερμανών αυτοκρατόρων να παρεμβαίνουν ενεργά στα εκκλησιαστικά πράγματα τους έφερε

αντιμέτωπους με τον Πάπα και συνέβαλε στην αποδυνάμωση του.

Κατά συνέπεια, ακολούθησε η ανάδυση και βαθμιαία ενίσχυση δύο νέων μοναρχικών κρατών, της Αγγλίας και της Γαλλίας, η οποία άλλαξε το συσχετισμό των δυνάμεων στην Ευρώπη. Στην Αγγλία, η Μάγκνα Κάρτα έθεσε έναν θεσμοθετημένο έλεγχο του ηγεμόνα από τους υπηκόους του.

Στο μεταξύ, κατά την περίοδο από τον 11^ο έως τον 13^ο αιώνα, με την λήξη των εχθρικών εισβολών των Αράβων στον ευρωπαϊκό χώρο και την ανάκτηση της Μεσογείου, ακολούθησε δημογραφική αύξηση και ακμή του εμπορίου που οδήγησε, σταδιακά, στην ανάπτυξη των πόλεων. Οι πόλεις, τειχισμένες και οριοθετημένες, δημιουργούσαν έναν ασφαλή και εύπορο χώρο στον οποίο διαδιδόταν σιγά-σιγά ένας κοινός τύπος γοθικής αρχιτεκτονικής των καθεδρικών ναών της δυτικής χριστιανοσύνης. Ανάμεσα στις πόλεις ξεχώριζαν η Βενετία και η Γένοβα, που εξελίχθηκαν σε αυτόνομες «δημοκρατίες», με μεγάλη οικονομική και πολεμική δύναμη. Παράλληλα, συμβάδιζε και η δημιουργία πανεπιστημίων σ' αυτές, στα οποία διδάσκονταν φιλοσοφία, δίκαιο και ιατρική στην λατινική γλώσσα.

2. Η Βυζαντινή Ανατολή

Η βυζαντινή Ευρώπη ακολούθησε μια διαφορετική πορεία και κατάφερε να παίξει έναν ηγετικό ρόλο για πολλούς αιώνες στην νοτιοανατολική Ευρώπη, διαμορφώνοντας, ταυτόχρονα, και μια ιδιαίτερη πολιτισμική φυσιογνωμία με τη σύνθεση στοιχείων από την ρωμαϊκή παράδοση, το ελληνικό περιβάλλον και τον Χριστιανισμό.

Αρχικά, κατάφερε να απαλλαγεί από τη μεγάλη διείσδυση των γερμανών στο στρατό και τη διοίκηση. Από τον 6^ο αιώνα, με αυτοκράτορα τον Ιουστινιανό, ο οποίος αναδιοργάνωσε εσωτερικά το κράτος, διαμορφώνοντας ένα συγκεντρωτικό σύστημα απόλυτης μοναρχίας με τη θεοποίηση του Αυτοκράτορα, ακολούθησε φιλόδοξη πολιτική και αποκατέστησε την «ρωμαϊκή» εξουσία στην Ιταλία, την Ισπανία και την Βόρεια Αφρική. Παράλληλα, σημαντικό έργο υπήρξε εκείνη την εποχή, η κωδικοποίηση του ρωμαϊκού δικαίου και, επίσης, το οικοδομικό αρχιτεκτονικό πρόγραμμα, που περιλάμβανε την ανέγερση χριστιανικών ναών σ' όλη την επικράτεια. Ωστόσο, τα φιλόδοξα σχέδια εξάντλησαν οικονομικά το κράτος και κληροδότησαν στους μεταγενέστερους σοβαρά προβλήματα. Οι κατακτήσεις στη Δύση χάθηκαν και το «ρωμαϊκό όνειρο» εγκαταλείφθηκε. Ο κίνδυνος των Περσών, στη συνέχεια, έστρεψε τους βυζαντινούς

προς την Ανατολή, ενώ το κράτος τους άρχισε να παίρνει πιο χριστιανικό και εξελληνισμένο χαρακτήρα.

Στις αρχές του 7^{ου} αιώνα εμφανίστηκε ένας σοβαρός εξωτερικός κίνδυνος, οι Αραβες του Ισλάμ, εναντίον των οποίων οι Βυζαντινοί έδωσαν σκληρούς αγώνες ενώ, τον 8^ο αιώνα, μια εσωτερική κρίση, η εικονομαχία, που υποδήλωνε τη σύγκρουση κράτους και εκκλησίας, ταλάνισε και δίχασε το Βυζάντιο. Τελικά, η κρατική εξουσία των «εικονομάχων» Ισαύρων, ξεπέρασε την κρίση και με εσωτερικές μεταρρυθμίσεις, όπως ο θεσμός των «θεμάτων», θεμελίωσε την περίοδο ακμής των Μακεδόνων αυτοκρατόρων. Τότε, με ιεραπόστολους βυζαντινούς μοναχούς, εκχριστιανίστηαν οι Ρώσοι, οι Βούλγαροι, οι Σλάβοι και οι Μοραβοί.

Από τα μέσα, όμως, του 11^{ου} αιώνα, μετά το οριστικό Σχίσμα των δύο Εκκλησιών, το Βυζάντιο εισήλθε σε περίοδο κρίσης. Η εμφάνιση και η εδραίωση των Τούρκων στη Μικρά Ασία και οι επιδρομές των Νορμανδών άσκησαν ασφυκτική πίεση στην αυτοκρατορία. Η παραχώρηση οικονομικών προνομίων στους Βενετούς την εξασθένησε οικονομικά, ενώ οι σταυροφορίες, η στιγμή, δηλαδή που η Δυτική Ευρώπη, ενωμένη, πρόβαλε αξιώσεις στην Ανατολή, συντέλεσαν στην εδαφική συρρίκνωση του κράτους και την αποδυνάμωση της ισχυρής κεντρικής εξουσίας, προς όφελος των μεγάλων γαιοκτημόνων.

Το 1204 η Βυζαντινή Αυτοκρατορία διαμελίστηκε και στη θέση της σχηματίστηκαν λατινικά και ελληνικά κράτη. Παρόλο που, αργότερα, ανακτήθηκε η Κωνσταντινούπολη από την αυτοκρατορία της Νίκαιας, ενός από τα Ελληνικά κράτη, επήλθε, τελικά, το οριστικό τέλος της πολιτικής ζωής του Βυζαντίου, το 1453, με την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους.

Τελικά, διαπιστώνουμε ότι, αν και ο δυτικοευρωπαϊκός κόσμος επιχείρησε να παρουσιαστεί ως πρωταγωνιστής στην Ανατολή κατά τις σταυροφορίες, ολόκληρη η Ευρώπη υποχώρησε απέναντι σε μια ασιατική δύναμη.

Ο ξεχωριστός, ωστόσο, και εκλεπτυσμένος βυζαντινός πολιτισμός με το σύστημα εκπαίδευσης, τη λογοτεχνία, τα καλοδιατηρημένα χειρόγραφα κλασικών έργων, τους κορυφαίους διανοητές, όπως τον Φώτιο και τον Μιχαήλ Ψελλό, τους ιστορικούς, την αρχιτεκτονική, την τέχνη της βυζαντινής εικόνας, τους θρησκευτικούς ύμνους και ψαλμούς που συγκινούσαν τον μέσο βυζαντινό άνθρωπο, παρέμεινε ζωντανός στην ανατολική Ευρώπη.

3. Ανάδειξη της ευρωπαϊκής συνείδησης

Μελετώντας κανείς τα προηγούμενα κεφάλαια, παρατηρεί μια πολυποίκιλη Ευρώπη, ένα συνοθύλευμα λαών, με μια διαρκή τάση για πολιτικό, κυρίως, μετασχημασμό, που συνιστούν την ετερογένειά της. Στη Δύση, τα διασπαστικά φαινόμενα είναι έντονα και εμφανίζονται νέα κράτη, ενώ, στο Βυζάντιο, η αυτοκρατορική εξουσία παραμένει ισχυρή για πολλούς αιώνες. Παράλληλα, παρατηρούμε ότι η εκκλησία, στην Δύση, είναι ανεξάρτητη και ισχυρή, ενώ, στην Ανατολή, είναι υποταγμένη στον Αυτοκράτορα. Πίσω, όμως, απ' αυτές τις διαφορές διαφαίνεται μια πολιτισμική σύγκλιση, ένας ενιαίος κόσμος, που τον ενώνει η ρωμαϊκή παράδοση που αποτέλεσε την βάση, η οποία πήρε, τελικά, χριστιανικό επίστρωμα και συγχωνεύτηκε με τη νέα θρησκεία κάτω από τα προτάγματα και τις λογικές συνέχειες της ευρωπαϊκής σκέψης, όπως καταδεικνύει και η μελέτη της Φιλοσοφίας.

Η ηθική του Χριστιανισμού και ο ορθός λόγος δεσμεύουν την σκέψη και την βούληση του ευρωπαίου. Από την εποχή του Αυγουστίνου και των Πατέρων της Εκκλησίας, κατά τον 5^ο αιώνα, επιτεύχθη ο συγκερασμός της πίστης, δηλαδή του χριστιανικού στοιχείου και της λογικής, βάσει της αρχαιοελληνικής και της ρωμαϊκής παράδοσης. Στην δυτική Ευρώπη, τα ρωμαϊκά επιτεύγματα στη διοίκηση, το δίκαιο, την

αρχιτεκτονική και την γλώσσα αποτέλεσαν πρότυπο για την εξέλιξη των κοινωνικών δομών και χαρακτηριστικών ενώ ο χαρακτήρας του βυζαντινού κράτους στηρίχθηκε στην αφομοίωση και τον συγκερασμό στοιχείων από την ελληνική και ρωμαϊκή παράδοση και τον Χριστιανισμό. Παράλληλα, στην Δύση, κυρίως στην Ιταλία, υπήρξε μεγάλη επίδραση από την βυζαντινή Ευρώπη στην τέχνη, στην μουσική, στην αρχιτεκτονική, το δίκαιο, τη ναυσιπλοΐα ενώ, μετά τις σταυροφορίες, σημαντική αναδείχτηκε η δυτική φεουδαρχική επιρροή στην Ανατολή.

Τέλος, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι, με τις σταυροφορικές εκστρατείες για την ανακατάληψη των Αγίων τόπων, εμφανίστηκε μια μορφή «συνείδησης» του ευρωπαϊκού πολιτισμού απέναντι στην γειτονική Ασία και το Ισλάμ. Τότε, η Ευρώπη, οριοθέτησε, οριστικά, τον ευρωπαϊκό χώρο προς τον νότο στην Μεσόγειο θάλασσα, ενώ οι ίδιες οι σταυροφορίες υπήρξαν το δράμα αλλά και ο πρώτος θρίαμβος της ‘νεογέννητης’ Ευρώπης.

Επίλογος

Συμπερασματικά, από τα προηγούμενα προκύπτει ότι μπορούμε να μιλάμε για πολλές Ευρώπες από πολιτική, πολιτειακή, θρησκευτική και, γενικά, πολιτιστική πλευρά.

Πίσω, όμως, απ' αυτές, στην πατρίδα του Έρασμου και του Σπινόζα, λειτούργησαν σαν ενοποιητικά στοιχεία η Ρώμη, ως αιώνιο πρότυπο οργανωμένης και σταθερής εξουσίας, η αρχαία ελληνική σκέψη και επιστήμη, που είχε διαποτίσει τον ρωμαϊκό πολιτισμό και υπήρξε το πρότυπο για την διάνοια του Ευρωπαίου και ο Χριστιανισμός, που επέφερε την ενοποίηση της ηθικής κάτω από τα κελεύσματα του ορθού λόγου και της αυτοεξέτασης, προτείνοντας στο πνεύμα τα λεπτότερα, τα σπουδαιότερα και τα γονιμότερα προβλήματα που διαμορφώνουν και προκαλούν τη δράση και την αντίδραση εκατομμυρίων πνευμάτων, κατά την διάρκεια μιας σειράς αιώνων.

Βιβλιογραφία

1. Αρβελέρ Ελένη, Maurice Aymard, *Οι Ευρωπαίοι, Αρχαιότητα, Μεσαίωνας, Αναγέννηση*, (Α' τόμος), εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2003.
2. Bernstein Seirge, Milza Pierre: *Ιστορία της Ευρώπης-Από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στα Ευρωπαϊκά Κράτη 5^{ος} – 18^{ος} Αιώνας*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997.
3. Bloch Marc, *Η φεουδαλική κοινωνία, η διαμόρφωση των σχέσεων εξάρτησης, οι τάξεις και η διακυβέρνηση του ανθρώπου*, εκδόσεις Κάλβος, Αθήνα 1987.
4. Nicholas David: *Η εξέλιξη του μεσαιωνικού κόσμου, Κοινωνία, διακυβέρνηση και σκέψη στην Ευρώπη, 312-1500*, εκδόσεις ΜΙΕΤ, Αθήνα 2004.
5. Ράπτης Κώστας, *Γενική Ιστορία της Ευρώπης από τον 6^ο έως τον 18^ο αιώνα*, (τόμος Α'), εκδόσεις Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα 1999.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
UNIVERSITY OF PIRAEUS

ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Jean Monnet Chair
EduTRIP
European Union's Education, Training
Research and Innovation Policies

